VIIKONVAIHDE

Seitsemää sorttia. Murotaikinasta syntyy jouluinen pikkuleipävalikoima. Sivu 13

Jäätikkö sulaa. Monivuotinen merijää katoaa arktiselta alueelta kokonaan 2030–2080. Sivu 11

Matka menestykseen. Reetta Meriläinen arvostaa karjalaisia juuriaan. Sivu 12

JUKKA PASONEN

Perustuslakiin kirjattiin, että Suomessa voi olla itsehallinnollisia alueita. Pykälää hyödynnettiin vasta 96 vuoden jälkeen.

Maakuntien kilpajuoksu

Maakuntien itsehallinnon vahvistamisesta on unelmoitu vuosikymmenten ajan. Tähän asti se on aina kaatunut poliittisiin erimielisyyksiin.

Valtioneuvoston linnan tiedotustila täyttyi viimeistä paikkaa myöten tiedotusvälineiden edustajista 9. marraskuuta. Kaikki paikallaolijat tiesivät, että pääministeri **Juha Sipilän** (kesk.) johtama hallitus ei kaatunutkaan sote-vääntöön, jossa luotiin Suomeen uutta hallinnollista järjestelmää sosiaali- ja terveyspalvelujen tueksi.

Peruspalveluministeri **Juha Rehulan** (kesk.) mukaan valtakunnan pääuutinen oli, että sosiaali- ja terveyspalvelut järjestetään jatkossa 15 sote-alueella. Mullistavaa oli, että palveluista vastaisivat 18 maakunnallisesti perustettavaa itsehallintoaluetta. Käytännössä aiemmin kokeilussa ollut Kainuun malli otettaisiin käyttöön koko maassa 2019.

Oli lohdullista, että monen vuoden jälkeen oli päästy yhteisymmärrykseen sote-mallista, joka voisi kestää vaikean perustuslaillisen arvioinnin. Kunta- ja uudistusministeri **Anu Vehviläinen** (kesk.) tyytyi sanomaan, että nyt ollaan ”laajemman uudistusten ketjun äärellä”.

Tilaisuudessa päätöksen luonnetta ei sen kummemmin hehkuteltu – ei vaikka tuolloin toteutui pian sata vuotta Suomen historiassa kypsytelty ajatus. Hallitusohjelmaan kirjaus ”valtion aluehallinnon ja maakuntahallinnon yhteensovittamisesta” tuli tuolla hetkellä lihaksi.

Iso hallintopäätös oli edellytys sote-uudistukselle, joka puolestaan liimattiin hallintoremontin kylkeen ilman suurempaa älämölöä.

Kukaan ei myöskään puhunut keskustan ikiaikaisesta ja kiistellystä maakunta-mallista – huolimatta siitä, että pöydän ääressä oli myös perussuomalaisten ja kokoomuksen edustus.

”Kypsä hedelmä putosi”

Vain hallituskabinettien tapahtumia seuranneet henkilöt tiesivät, että monet palaset olivat loksahtamassa kohdalleen. Poliittinen vääntö sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä johti monien harhapolkujen jälkeen siihen, että maakuntahallinto tarjosi ainoan laillisen perustan sote-uudistukselle.

”Ajatus putosi syliin kuin kypsä hedelmä”, kuvailee sote-neuvotteluja läheltä seurannut keskustan puoluesihteeri **Timo Laaninen**.

Keskustan kansanedustaja **Seppo Kääriäinen** sanoo, että hän oli menettänyt toivonsa. Hän ei ollut uskonut, että maakuntamalli nousee vielä joskus jaloilleen.

”Pidän sitä yllätyksenä, jättiyllätyksenä”, hän kuvailee päätöstä.

Miksi vanha hallintomalli elvytettiin?

Kehitystie oli pitkään nähtävissä, koska aluehallinnon kansanvaltaisuusongelma on tiedostettu pitkään, vastaa kunnallispolitiikan professori **Arto Haveri**.

Monenlaiset hallintohimmelit ja erilaiset kunnalliset ja valtiolliset toimijat ovat luoneet aluehallintoon harmaan alueen. Siksi väliportaan hallinnon perään on huudeltu, Haveri toteaa.

”Kunnat pärjäsivät vielä 1990-luvun alussa palvelujen kanssa. 2000-luvulle tultaessa tilanne muuttui ja väestökehitys laukaisi tilanteen.”

Maakuntien miehet tyytyväisiä

Maakunnissa on vuosikymmeniä ajateltu, että vielä tulee se päivä, jolloin on maakuntien vuoro. Politiikan retoriikassa maakuntavallan kannattajia on vähätelty ”maakuntaromantikoiksi”.

Lapissa tiedetään, että Helsingissä ei ymmärretä maakuntien huolia. Halu päättää omista asioista on ollut agendalla pitkään, muotoilee Lapin liiton maakuntajohtaja **Mika Riipi**. Hallituksen tuoreen linjauksen vastustajia ei hänen kollegoidensa joukosta juuri löydy.

Lappi on pyytänyt 1980-luvulta lähtien lupaa kokeilla itsehallintoa.

Idea uudesta yrityksestä syntyi sen jälkeen, kun Kataisen hallitus perääntyi kunta- ja sote-uudistuksissa. Hallitus yritti vielä kerran maaliskuussa 2014 hakea ratkaisua uudella tavalla, viidellä sote-alueella.

> Pidän itsehallintopäätöstä yllätyksenä, jättiyllätyksenä.
>
> **KESKUSTAN KANSANEDUSTAJA SEPPO KÄÄRIÄINEN**

Esityksen kätilönä toimi yllättäen oppositiojohtaja **Juha Sipilä** (kesk.). Ennen sen julkisuuteen tuloa opposition suuntaan tunnustelijana toimi kansanedustaja **Petteri Orpo** (kok.).

Hän oli ihmeissään, kun Sipilältä tullut malli ei johtanut mihinkään puolueeseen saati keskustan kotikunta-maakuntamalliin. Lopputuloksena Kataisen hallitus ja oppositio päättivät käynnistää valmistelun yhteisesti uuden ehdotuksen mukaisesti.

Lapin liitossa mallia karsastettiin, koska se oli maakuntamiesten näkökulmasta hyvin radikaali, eikä se vastannut ollenkaan keskustan ajamaa kotikunta-maakuntamallia.

Maakuntamalli hylättiin hetkessä

Vain muutamaa vuotta aiemmin keskusta toi julkisuuteen kotikunta-maakuntamallin aivan kuntavaalien alla. Malli valmisteltiin **Tapani Töllin** (kesk.) vetämässä kuntatyöryhmässä 2010–2011. Ajatus oli selkeä, mutta piru piili mallin yksityiskohdissa, kuvailee eräs keskustavaikuttaja.

Kansanedustaja **Mauri Pekkarinen** (kesk.) esitteli sen välikysymyskeskustelussa lokakuussa 2012 suurelle salille vaihtoehtona kokoomuksen ajamalle ”suurkuntahankkeelle”.

Maakuntamalli herätti enemmän kysymyksiä kuin toi vastauksia. Malli oli raakile, mutta vaaleissa keskusta sai julkisuutta keskusteluavauksen vuoksi.

Kolme vuotta myöhemmin Pekkarinen sanoo, että monet eivät tuolloin voineet edes kuvitella, että sote voitaisiin nitoa jollain tavoin maakuntamalliin kiinni.

”Ajatus oli monille vieras. Keskustan papereissa asia nousi esiin kunnallisvaalien alla.”

Kurssi lähtee nousuun

Kahdeksan eduskuntapuolueen sote-uudistus ajoi maalikuussa 2015 karikkoon. Vuoden vääntämisen jälkeen perustuslakivaliokunta arvioi, että malli on perustuslain vastainen: Se ei huomioinut tasapuolisesti kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia.

”Mitäs me sanoimme”, todettiin Lapin liitossa. Samaan tulokseen olivat tulleet useat hallinnon asiantuntijat.

Soten kohtaloa ennakoitiin Rovaniemellä. Jo lokakuussa 2014 käynnistyi Lapikas-hanke, joka hahmotti maakunnalle oman itsehallintomallin. Vain se voisi ratkoa perustuslailliset ongelmat. Maakuntajohtaja Riipi tuumi jo 2012 kirjoituksissaan Lapille omaa hallintoa.

Riipi arvioi, että verotusoikeus olisi maakunnalle tärkeä.

”Jos ministeriöt pystyvät ohjaamaan maakuntia, puhutaan näennäisestä demokratiasta.”

Päälle painoivat eduskuntavaalit. Lappilaiset muiden maakuntamiesten tavoin lobbasivat eduskuntapuolueita.

Vaalien alla Sipilä kaivoi naftaliinista maakuntamallin, joka täyttäisi soten edellyttämät laillisuusvaateet. Sivustatukea tuli vihreiltä.

Keskustan vaalivoiton jälkeen aluehallinnon kehittäminen kirjattiin hallitusohjelmaan. Lapin kokeilua ei sinne kirjattu vaan enemmän.

”Tuli suuri huokaus”, kuvailee Riipi tunnelmia.

jatkuu seuraavalla sivulla

TAUSTA

Aluehallintoa Suomessa

Valtion aluehallintoon kuuluvat aluehallintovirastot (6), Ahvenanmaan itsehallintoalue sekä elykeskukset (13).
Läänit valvoivat aiemmin pitkään valtion intressejä eri alueilla. Suomeen läänit perustettiin 1634 ja ne olivat toiminnassa aina vuoteen 2010 asti. Myös läänin-hallitusten johdossa olevien maaherrojen virat lopetettiin.
Paikallishallintoa edustavat kaikki itsehallinnolliset kunnat. Niitä on nyt 317, joista 107 on kaupunkeja.
Kuntien ja valtion välillä toimii lukuisia paikallisia toimijoita. Kuntayhtymiä on tällä hetkellä 135. Niihin kuuluvat sairaanhoitopiirit (20), erityishuoltopiirit (16) ja maakuntien liitot (18) sekä kuntien muodostamat vapaaehtoiset yhtymät.

Maakunnat
MT